Toolbox

Natuurinclusieve Energietransitie

Samen voor mooie en duurzame provincies

de **natuur** en **milieu**federaties

Inhoudsopgave

Inleiding 3

1 Inventarisatie waarden 4
- Gooi en Vechtstreek 4
- RES noordoost Brabant 5
- Groene Hart 6

2 Lokale Experts 7
- Energieboswachters 7
- Zoekgebieden 8

3 Gebiedsprocessen 9
- Noord-Veluwe 9
- Drentsche Aa 11

4 Beleidskaders 12
- Laarbeek 12
- Wijk bij Duurstede 13
- Noordenveld 14

5 Beoordelingssystematiek 15
- Wijk bij Duurstede 15
- Almere 16
- Bronckhorst 17

6 Omgevingsverordening 18
- Overijssel 18

7 Voorbeeldparken 20
- Abdissenbosch 20
- Hazerswoude 21

8 Ruimtelijke samenhang 22
- Veluwe 22
- Groningen 23

Colofon 24

Inleiding

Het klimaatprobleem wordt steeds urgenter en vraagt dringend om actie op alle fronten. Nederland heeft, net als de rest van de wereld, geen tijd te verliezen: we moeten aan de slag met een groot pakket aan klimaatmaatregelen, waar extra zonnevelden en windmolens op land ook onderdeel van uitmaken. Via de Regionale Energiestrategieën (RES) werken regio's momenteel plannen uit voor de realisatie hiervan.

Tegelijk is er ook een wereldwijde biodiversiteitscrisis, en ontstaat lokaal felle weerstand tegen grootschalige duurzame energieopwekking. Wat opvalt, is dat deze wind- en zonprojecten sterk verschillen in kwaliteit en dat ze zonder goede sturing of belangenafweging veel schade kunnen aanrichten. Aan natuur en landschap én aan het maatschappelijk draagvlak voor de energietransitie. Ook het cumulatieve effect van meerdere projecten kan nadelig uitpakken voor een gebied.

Een zorgvuldige omgang met natuur en landschap is dus belangrijk: bij locatiekeuzes, inpassing van projecten én het beheer van projectlocaties. Gaan al deze seinen op groen, dan liggen er zelfs kansen voor een 'plus' op natuur en landschap. Zo'n 'natuurinclusieve energietransitie' vereist van overheden een actieve, regisserende rol in álle voorbereidende stappen. In onze Handreiking Natuur en Landschap in de RES hebben we hiervoor al bouwstenen aangereikt: aandachtspunten en denklijnen die helpen om aanwezige natuur- en landschapswaarden volwaardig te betrekken bij de regioplannen voor energieopwekking.

Ondertussen zien we dat de praktijk weerbarstig is. Veel overheden worstelen met gelijksoortige uitdagingen: wat is een wenselijke of acceptabele vormgeving van wind- en zonprojecten? En hoe organiseert een regio of gemeente haar processen dan zo, dat ze kwalitatief hoogstaande projecten opleveren? Complexe vraagstukken, waarbij veel verschillende smaken mogelijk zijn.

Maar dat betekent niet dat iedere gemeente *from scratch* hoeft te beginnen! Er wordt in Nederland al volop gepionierd en geëxperimenteerd met nieuwe werkwijzen om de belangen van natuur en landschap te borgen in de energietransitie. Een beetje inspiratie van anderen maakt het een stuk makkelijker om zelf aan de slag te gaan.

Ziedaar de aanleiding voor deze **Toolbox Natuurinclusieve Energietransitie**. Op basis van een interne uitvraag in alle provincies hebben we best practices verzameld op 8 actuele thema's. Goede voorbeelden dus, die we zo bondig en kopieerbaar mogelijk opdissen. Dus beste beleidsmakers, bestuurders en politici: laat u inspireren, en doe er uw voordeel mee!

Tot slot: het moge duidelijk zijn, we bevinden ons midden in een collectief leerproces. Er zullen ongetwijfeld ook andere goede voorbeelden zijn of nog volgen. Suggesties? Vertel het ons via info@natuurenmilieufederaties.nl! Dan kijken wij of we die een plekje kunnen geven in (een webversie van) onze etalage.

Thema 1

Inventarisatie landschaps- en/of natuurwaarden

Voor een zorgvuldige omgang met natuur en landschap is het belangrijk om in een vroeg stadium de landschappelijke kwaliteiten en natuurwaarden van een gebied te inventariseren. Denk aan trekvogelroutes, weidevogelleefgebieden en fauna migratieroutes, maar bijvoorbeeld ook aan landschapsstructuren en cultuurhistorische elementen. Met een brede en zorgvuldige inventarisatie kunnen bestuurders en ontwikkelaars hun afwegingen onderbouwen. Dat kan betekenen dat bepaalde gebieden ongeschikt blijken voor energieprojecten, maar er kunnen ook juist kansen voor de versterking van landschaps- of natuurwaarden worden geïdentificeerd.

Als de landschappelijke kwaliteiten of natuurwaarden van een gebied niet worden meegenomen in het proces kan dit veel vragen en mogelijk zelfs weerstand oproepen. Mensen zien hun omgeving nu eenmaal niet graag veranderen en al helemaal niet als er onduidelijkheid is over de impact van die veranderingen. De kans is groot dat mensen zich verzetten tegen een proces dat deze afwegingen niet meeneemt.

Er zijn verschillende manieren waarop zo'n inventarisatie kan worden uitgevoerd. Denk bijvoorbeeld aan de schaal (gemeente, RES regio, zoekgebied) maar ook aan het moment: sommige regio's gingen hier al vóór de RES mee aan de slag, terwijl andere gemeenten bij de uitvoering deze verdiepingsslag maken. Hieronder beschrijven we een aantal goede voorbeelden.

VOORBEELD

IMPACTANALYSE LANDSCHAP EN CULTUURHISTORIE GOOI EN VECHTSTREEK

- Gooi en Vechtstreek is grotendeels beschermd als NNN, Bijzonder Provinciaal Landschap, etc. Veel natuurgebieden, ook veel cultuurhistorie en beschermde dorps- en stadsgezichten.
- Vraag aan voorkant RES proces was: welke mogelijkheden blijven over tussen de beschermingsregimes? En hoe kun je het zogenaamde **laadvermogen van het landschap**, ofwel de draagkracht, voor zon en wind op land in kaart brengen?
- Onderzoek is in 2019 uitgevoerd door Pondera en Land-ID in opdracht van de regio.
- Met het onderzoek worden de **kernkwaliteiten** per landschapstype geïnventariseerd.
- Er zijn ook schetsen gemaakt van de **visuele impact** die wind/zon op land kunnen hebben per landschapstype (impact analyses op **landschapsniveau**) op basis van **voorbeeld locaties** uit de regio.
- Per voorbeeld locatie zijn leidende principes afgeleid die voor ontwikkeling van zon/wind in dat type gebied worden aanbevolen. Bijvoorbeeld: houd bij landgoederen rekening met beeldbepalende panden of zet in de veenweides geen windturbines langs zichtbare historische structuren.
- Uitkomsten van vergelijkbare studies in aangrenzende regio's zijn geïntegreerd in dit rapport. Er wordt dus gebouwd op kennis die in het verleden al is verzameld om zo **regionale samenhang** te creëren in de aanbevelingen en uitkomsten.

De Vechtstreek kent veel cultuurhistorie en beschermde dorpsgezichten.

- Insteek van deze aanpak is nadrukkelijk de balans te bewaken tussen het landschap en cultuurhistorie enerzijds en het opwekken van duurzame energie anderzijds. Aanpak is gebaseerd op de methode die UNESCO gebruikt om de effecten van ontwikkelingen op de kernkwaliteiten van Werelderfgoed te bepalen (Heritage Impact Assessment).
- Deze studie vormde een **basis voor de RES** en eventuele latere studies die worden gedaan naar de mogelijkheden van duurzame energie in deze regio. De uitkomsten zijn als bouwstenen meegenomen in het RES proces.
- Conclusie: ruimte vinden voor zon/wind in de Gooi en Vechtstreek is enorm lastig, maar niet onmogelijk. Er worden enkele kansrijke gebieden aangewezen, bijvoorbeeld langs infrastructuur in de kustzone (langs de randmeren).

Waar zien we nog aandachtspunten?

- Er is geen onderzoek gedaan naar de **natuurwaarden** in de regio, er is puur alleen naar het landschap gekeken. Een tweede onderzoek naar de natuurwaarden van het gebied was een sterke aanvulling geweest, die de uitkomsten meer in context had kunnen plaatsen. Dit had ook de aanbevelingen voor kansrijke locaties kunnen verscherpen.

Meer informatie en formats

- Lees het rapport Onderzoek energietransitie en cultuurhistorie Gooi en Vechtstreek.

VOORBEELD

AFWEGINGSKADER LANDSCHAP, RES NOORD-OOST BRABANT

- In RES regio Noord-Oost Brabant is voor enkele ingewikkelde thema's een integraal afwegingskader opgesteld, waaronder voor landschap.
- Kader is in 2020 opgesteld door adviesbureau Wing in opdracht van de RES regio.
- Kader is opgesteld parallel aan RES proces, i.p.v. ervoor. Ambtenaren en stakeholders die al bekend waren met de RES hebben dus eraan bijgedragen.
- De belangrijkste elementen van het kader: een landschapsanalyse op basis van de kernkwaliteiten van het landschap en daarop volgend een scenario studie opgedeeld naar verschillende deelgebieden op basis van het landschapstype.
- De bureaustudie is aangevuld met excursies en 'denktanksessies', waarbij op ambtelijk niveau inzichten over de impact van zon en wind op het landschap zijn geïnventariseerd.
- Door middel van kleine schetsen zijn de do's en don'ts per energiebron **gevisualiseerd** en op een rijtje gezet. Deze aanbevelingen kunnen overgenomen worden in gemeentelijke beleidskaders en de criteria in beoordelingssystemen.
- Ook zijn per landschapstype de afwegingen uitgewerkt. Immers: beekdalen bieden andere mogelijkheden dan bosgebieden. Door deze **verdieping op landschapsniveau** toe te voegen, krijgt deze studie een gebiedseigen, praktisch karakter.
- Uit dit alles zijn de leidende principes voor het afwegingskader afgeleid. Bijvoorbeeld: zorg voor regionale differentiatie in het landschap door zon/wind te clusteren in bepaalde gebieden. Als overal windturbines/zonneweides staan, verliest het landschap haar afwisseling en leesbaarheid.
- Er worden ook aanbevelingen gedaan voor **meervoudig ruimtegebruik**, met een focus op klimaatadaptatie en de landbouwtransitie.
- Een inventarisatie van de landschappelijke waarden in de regio is één van de pijlers van Fase 1 van de processtappen die in de handreiking Natuur en Landschap in de RES worden aanbevolen.

Waar zien we nog aandachtspunten?

- Het kader is bij de RES 1.0 opgenomen als vrijblijvend advies aan gemeenten. Dat is een gemiste kans omdat er geen borging is van dit afwegingskader in regionaal of gemeentelijk beleid.

Meer informatie en formats

- Lees het rapport met het afwegingskader en de bijbehorende deelstudies

VOORBEELD

LANDSCHAPSBIOGRAFIE HET GROENE HART

- Landschapsstructuren en natuurgebieden stoppen niet bij de gemeente/regio grens.
- Wat als RES regio's onderling compleet andere bouwstenen en voorkeuren voor nieuwe projecten bepalen? Hoe zorg je er dan voor dat de verschillen geen storende invloed hebben op het landschap?
- Het Groene Hart is een regio waar een enorme druk staat op de ruimte, vanwege de nabijheid van verschillende grote steden en grote ruimtelijke ontwikkelingen (landbouw, woningbouw, energie etc.).
- Het advies 'RES en het Groene Hart' is in 2020 in aanloop naar de RES 1.0 opgesteld door 3 Provinciaal Adviseurs Ruimtelijke Kwaliteit in opdracht van het Bestuurlijk Platform Groene Hart.
- Het advies omvat **zeven RES regio's in drie provincies** (Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht).
- Het advies is een reflectie op de concept RES'sen van deze zeven regio's. De hoofdvraag: 'Welke landschappelijke/ruimtelijke beelden genereert het RES-aanbod op het schaalniveau van het Groene Hart en hoe verhoudt dit zich tot de kwaliteiten van dat Groene Hart?'
- Hieruit volgt een advies op basis van 5 kernaanbevelingen.
- Bijvoorbeeld: zorg bij de RES 1.0 voor één eenduidige kaart met een eenduidige legenda en stijl voor alle 7 regio's. Zo worden botsende keuzes inzichtelijk gemaakt.
- Het advies bestaat uit een aantal aanbevelingen op basis van analyses van niet alleen het landschap en natuurwaarden, maar ook opgaven als bodemdaling, stikstofdepositie, netcapaciteit en infrastructuur. Het advies biedt hierdoor een zeer integrale blik op verschillende ruimtelijke processen in relatie tot de energietransitie.
- De analyses worden inzichtelijk gemaakt met een grote hoeveelheid kaartmateriaal.
- Er wordt gewerkt aan een vervolgaanpak in aanloop naar de RES 2.0.

Waar zien we nog aandachtspunten?

- De aanbevelingen uit het advies zijn weinig verrassend/vernieuwend.
- Het rapport focust weinig op de visuele impact van de verschillende RES-boden. De impact had nog inzichtelijker kunnen zijn met behulp van visualisaties, zoals in het rapport van Noord-Brabant.

Meer informatie en formats

- Lees het rapport van de landschapsbiografie van de stuurgroep

Het Groene Hart is een regio met een enorme druk op de ruimte.

Thema 2

Inzet lokale experts

De energietransitie heeft een grote ruimtelijke impact op de omgeving. Het is belangrijk om bij het verkennen van zoekgebieden en het ontwikkelen van projectplannen de impact op natuur en landschap zorgvuldig te wegen. Dit vraagt om actuele en praktische kennis van het gebied en de regio, om zo de mogelijkheden op locatie en de regionale samenhang te beoordelen.

Mensen die lokaal actief zijn, bijvoorbeeld in het netwerk van natuur- en duurzaamheidsorganisaties, zijn vaak al geïnteresseerd in ruimtelijke ontwikkelingen in hun omgeving en denken daar graag over mee. Zij zijn bijvoorbeeld als vrijwilliger actief in het veld of organiseren lokale activiteiten en projecten. De kennisachtergrond van deze lokale experts kan zeer waardevol zijn in de energietransitie. Met name als het gaat om het beoordelen van de impact van plannen. Bijvoorbeeld: wat zijn de ecologische uitdagingen in dit gebied? Welke functie hebben gebieden voor mensen uit de omgeving?

De vraag is dan ook: hoe zorg je ervoor dat lokale kennis wordt benut in de energietransitie? Hoe bouw je een netwerk van lokale experts op? En op welke manieren kun je hun expertise inzetten?

VOORBEELD

ENERGIEBOSWACHTERS BRABANT

- Energieboswachters zijn **lokale experts**, bijvoorbeeld op het gebied van natuurgebieden, het landschap, vogels of fauna. Zij kunnen als geen ander beoordelen hoe ontwikkelingen in hun omgeving de natuur en het landschap kunnen beïnvloeden.
- Met een training leren lokale experts hoe zij hun expertise kunnen inzetten om (plannen voor) energieprojecten te beoordelen. De training duurt 3 avonden.
- Met deze training én hun eigen **unieke kennisachtergrond** kunnen zij straks bijvoorbeeld coöperaties of ontwikkelaars adviseren of als expert deelnemen aan participatietrajecten.
- De training is ontworpen en uitgevoerd door de Brabantse Milieufederatie.
- Het aantal plannen voor nieuwe energieprojecten groeit snel. De Brabantse Milieufederatie (BMF) verwacht niet dat zij de capaciteit hebben om al die plannen te beoordelen en deel te nemen aan alle participatieprocessen. Zij willen echter wel dat er zicht is op de plannen die een negatieve impact kunnen hebben op natuur of landschap. Met de Energieboswachters kunnen zij hun eigen **netwerk gebruiken** om plannen te verbeteren.
- De boswachters zijn deel van een **online community of practice**, beheerd door de BMF. Zo kunnen ze ervaringen en tips met elkaar delen.

Waar zien we nog aandachtspunten?

- De Energieboswachters worden momenteel opgeleid. De tijd moet leren of ontwikkelaars en gemeenten Energieboswachters een plekje aan tafel geven bij het ontwikkelen van nieuwe plannen.
- De Energieboswachters zijn vrijwilligers. De continuïteit van het netwerk is dus een aandachtspunt.

Meer informatie en formats

- Lees verder op de website van de BMF
- Neem contact op met Sandor Löwik

VOORBEELD

ZOEKGEBIEDENVERKENNINGEN NOORD-HOLLAND

- Met de concept RES zijn veel grote, vrij algemene zoekgebieden aangewezen in Noord-Holland.
- De vraag in aanloop naar de RES 1.0: hoe kunnen deze gebieden verder worden geconcretiseerd met aandacht voor natuur en landschap?
- In Noord-Holland heeft de Participatiecoalitie samen met lokale natuurorganisaties deze vraag voor concrete zoekgebieden onderzocht.
- Door samen met lokaal actieve natuurorganisaties de zoekgebieden te verkennen wordt **praktische**, **actuele informatie** over de gebieden opgehaald. Bijvoorbeeld: welke broedvogels worden hier gespot? Waar lopen de migratieroutes voor ringslangen? Wat zijn de populairste recreatieplekken?
- Zo is voor gemeente Diemen onderzocht: *Wat zijn de kansen en belemmeringen op het gebied van natuur- en landschap in de zoekgebieden in de Diemerscheg en wat is het draagvlak voor wind en zonne energie onder lokale/ regionale natuur en landschapsorganisaties?*
- Deze informatie is essentieel voor bestuurders en raadsleden bij het maken van keuzes over de zoekgebieden. Zij zullen hierdoor een betere afweging kunnen maken en dat resulteert in betere plannen.
- Lokale natuurorganisaties zijn met deze aanpak ook **direct aangehaakt** bij de plannen in hun gemeente. Ze krijgen een **rol in het proces** en kunnen vanuit die rol ook verder meedenken. Zo betrek je aanwezige kennis over natuur aan de voorkant en kun je echt samen en constructief aan plannen werken.

Waar zien we nog aandachtspunten?

- Als het advies van de lokale organisaties niet overeenkomt met de keuze die bestuurders of ontwikkelaars maken, kan hen dat het gevoel geven dat ze niet serieus worden genomen of dat natuur- en landschapsbelangen niet belangrijk gevonden worden. Het is daarom van belang om aan de voorkant duidelijk te zijn over het besluitvormingsproces en de manier waarop het advies wordt meegenomen.

Meer informatie en formats

- Rapport gemeente Diemen
- Rapport Vliegveld Hilversum
- Rapport Gooi/Vecht?
- Neem voor meer info contact op met Minella Haazelager

Thema 3

Gebiedsprocessen en gebiedsopgaven

Een veel voorkomend patroon is dat regio's en gemeenten richting RES 1.0 niet alleen specifieke projectkansen, maar ook bredere zoekgebieden aanwijzen. Op basis van de kenmerken van een gebied wordt dan een bepaalde ontwikkelruimte geboden of ambitie gesteld. Meestal is dat binnen een aantal basale kaders, maar zonder concreet locaties te benoemen. Gemeenten spreken daarbij vaak de wens uit, dat ze een koppeling willen maken met andere gebiedsopgaven[1]. Ook willen ze bij de nadere uitwerking bewoners en lokale belangengroepen nauw betrekken.

Van deze integrale gebiedsontwikkeling zijn we een groot voorstander. Het geeft de kans om energieopwekking te verweven in een aantrekkelijke totaaloplossing voor het gebied, in plaats van een extra probleem te introduceren. In het ontwerp en de business case van energieprojecten zijn er diverse win-wins denkbaar. Maar in de praktijk worden veel van die kansen nog niet verzilverd. Gemeenten vragen zich af: hoe krijgen we zo'n gebiedsproces dan georganiseerd? Hoe komen we met partijen in het gebied tot keuzes voor locaties en spelregels? En hoe maken we de plannen integraal én uitvoerbaar?

De onderstaande voorbeelden laten zien dat dat wel degelijk mogelijk is en het is de moeite waard!

VOORBEELD

LANDGOEDERENZONE REGIO NOORD-VELUWE

- Landgoederenzone in regio Noord-Veluwe strekt zich uit over **meerdere gemeenten**, waaronder Oldebroek en Elburg.
- Uitdaging in het gebied: herstellen, behouden en verduurzamen van het cultureel erfgoed (zowel vastgoed als omgeving). In de afgelopen decennia is de **kwaliteit van de landgoederen afgenomen**, door het verwijderen van groene structuren in het landschap en door aanpassingen in waterhuishouding. Ook de biodiversiteit is daardoor achteruitgegaan. Onderhoud is al (te) kostbaar. En vanuit RES Noord-Veluwe worden mogelijkheden voor zon/wind onderzocht.
- Tijdens het RES-proces hebben **landgoedeigenaren** samen de intentie uitgesproken voor een integrale ontwikkeling in een meerjarige samenwerking.
- Pilot is gestart in het kader van Programma onder de Omgevingswet: in het **integraal gebiedsplan** meerdere opgaven tegelijk aanpakken. Na vaststelling van RES 1.0 kan het gebiedsproces worden opgestart.
- **Kansen die worden verkend** zijn onder meer: met houtwallen oude verkaveling terugbrengen in landschap, waarmee gelijk logische plekken ontstaan voor natuurinclusief zon-op-land gecombineerd met bloem- en kruidenrijk gras. Ook worden plannen gemaakt voor verbeteren bodemkwaliteit (en zo klimaatadaptatie), verloving van bosgebied, stikstofmaatregelen, kringlooplandbouw, versterken recreatie-infrastructuur (wandel- en fietspaden) en wellicht woningbouw.
- Zo wordt integraal gewerkt aan **verschillende gebiedsopgaven**: versterking kleinschalig landschap, kringlooplandbouw, klimaatadaptatie en energietransitie. Plus een nieuw verdienmodel voor boeren: groenonderhoud en opbrengsten van duurzame opwek.
- Voor de hoeveelheid **op te wekken energie** is geen doel gesteld: dit moet blijken uit de gebiedsgerichte aanpak.

[1] Veelgehoorde gebiedsopgaven zijn onder meer: transitie naar kringlooplandbouw, stikstofproblematiek, bestrijden van veenoxidatie en bodemdaling, klimaatadaptatie, woningbouw, recreatieve netwerken, behoud van cultureel erfgoed en versterking van groenstructuren.

- De volgende **processtappen** zijn doorlopen:
  - Verken samen de verschillende opgaven
  - Bouw een netwerk van relevante partners
  - Ontwikkel een gezamenlijke taal
  - Organiseer ‘joint fact finding’
  - Werk een gezamenlijke gebiedsvisie uit
  - Zet een slagvaardige uitvoering op
- Benodigde **randvoorwaarden** voor een (succesvolle) gebiedsgerichte aanpak:
  - *Gedeelde visie op uitdagingen én governance*. In stuurgroep en werkgroep moeten alle relevante domeinen aan boord zijn. Dus naast duurzaamheid o.a. ook RO, landbouw en natuur. Kortom: multi-issue, multi-stakeholder, multi-level governance.
  - *Commitment*. De wil om samen op te trekken en opgaven integraal te verbinden. Bij gebiedsprogramma’s onder Omgevingswet: niet alleen bestuurlijk commitment, maar ook formeel draagvlak ophalen bij volksvertegenwoordigers. En actief de verkokering doorbreken, ook om financieringsstromen te kunnen samenvoegen.
  - *Concreet uitvoeringsplan*. Met alleen een gebiedsvisie kan in de uitvoering toch weer verkokering ontstaan en verrommeling van de ruimte.
- **Pluspunten** van deze aanpak: toewerken naar een zorgvuldig, gedragen en samenhangend gebiedsplan; energie niet als extra probleem maar als deel van een integrale oplossing; daadwerkelijk ‘koppelkansen’ benutten.

Waar zien we nog aandachtspunten?

- Voor veel overheden is het stimuleren van samenwerking tussen de domeinen een uitdaging. Daarnaast vreest men de complexiteit, terwijl gebiedsopgaven vroeg of laat allemaal aangepakt moeten worden.
- Combineren van geldstromen: hoe breng je geoormerkt geld uit verschillende potjes samen in een integraal gebiedsproces?
- Bij deze aanpak is medewerking van grondeigenaren cruciaal.

Meer informatie en formats

- Interview Marnix Brongers
- Paper integraal gebiedsgericht werken in de RES
- RES 1.0 Noord-Veluwe
- Uitwerking landgoederenzone RES Noord-Veluwe

Landgoed Morren is een buitenplaats in de regio Noord-Veluwe.

VOORBEELD

NATIONAAL PARK DRENTSCHE AA

- Een **kleinschalig cultuurlandschap** van in totaal 15.000 hectare, gelegen in de gemeenten Aa en Hunze, Assen, Tynaarlo en Groningen. Het best bewaarde beek- en esdorpenlandschap van West-Europa.
- Algemene consensus (Landschapsvisie 2016): geen ruimte voor grootschalige **energieopwekking** (en dus voor een bijdrage aan de RES), wel kansen voor kleinere lokale initiatieven.
- Opstart **nieuw traject** met budget van RVO en provincie: toekomstvisie op de energietransitie in NP Drentsche Aa, in nauwe samenspraak met lokale gemeenschap. Traject is net begonnen, loopt t/m 2023.
- **Doelstelling**: inwoners ondersteunen in hun ambities voor duurzame energie, met natuur, landschap en erfgoed als uitgangspunt. Verkennen en uitwerken kansen voor besparing en (kleinschalige) opwekking van warmte en stroom. Kernkwaliteiten zijn o.a.: esdorpen/esgronden, beekdalen, erfgoed, hunebedden.
- Drie **beoogde resultaten**:
  - 1. *Gebiedsvisie* vanuit perspectief inwoners: wat is wenselijk en haalbaar?
  - 2. *Dorpsplannen* in 8 dorpen.
  - 3. Uitwerking *concrete projecten* op lokaal niveau. Bijv. zon op boerendaken, besparingsacties of kleine zonnevelden van 1-2 hectare.
- In eerste fase: met inwoners **belangrijkste waarden in beeld** brengen. Beleving, mogelijkheden en wat kunnen zij zelf (collectief) doen? Parallel een studie door Hanze Hogeschool naar **beleving van het landschap**. Daarnaast wil Hanze een **werkboek** Erfgoed in de Energietransitie ontwikkelen, als instrument voor discussie met gemeenschap over combineren energie en erfgoed/landschap (subsidieaanvraag voor dit onderdeel loopt nog).
- Uitvoering wordt opgepakt door **consortium** van partijen: BOKD (netwerk van Drentse dorpen), NMF Drenthe (uitwerken gebiedsvisie, ondersteunen lokale initiatieven), Hanze Hogeschool (studie en werkboek). Opdrachtgever is het Nationaal Park; via overlegorgaan NP Drentsche Aa zijn overheden betrokken.
- **Uitgangspunten werkwijze**:
  - Vanaf het begin in gesprek met het hele dorp, zodat alle verschillende typen bewoners (en belangen) nauw worden betrokken. In ieder geval aan tafel: lokale energie-initiatieven, dorpsbelangen, landschapsgroepen, cultuurhistorische verenigingen.
  - Beginnen met informeren en inspireren.
  - De wensen van bewoners staan centraal.

Waar zien we nog aandachtspunten?

- **De aanpak is erg sectoraal**, maar het is wel een goed voorbeeld van een bottom-up gebiedsproces voor inpassing van duurzame energie, met aanwezige kwaliteiten als uitgangspunt. (Parallel worden deelprojecten uitgevoerd op het gebied van landbouw, natuur/landschap en recreatie.)

Meer informatie en formats

- Projectwebsite van NP Drentsche Aa

Nationaal Park Drentsche Aa.

Thema 4

Beleidskaders zon en wind op land

Een goed beleidskader is één van de instrumenten waarmee overheden invloed kunnen uitoefenen op de realisatie van wind- en zonneparken. Via deze weg kunnen overheden projectontwikkelaars dwingen om zich te houden aan bepaalde randvoorwaarden. Zo kunnen er eisen gesteld worden aan de landschappelijke inpassing, maatschappelijke meerwaarde, participatie en andere voorwaarden.

Om deze tool te benutten moet er van te voren goed nagedacht worden over welke elementen als belangrijk worden gezien binnen de gemeente. Zodra de vergunningaanvraag gedaan wordt, is het juridisch gezien lastig om nog extra eisen te stellen aan de vergunningverlening. Er wordt dus om regie gevraagd vanuit de gemeenten. Deze regisseursrol moet de overheid nemen, omdat bewoners anders zijn overgeleverd aan de willekeur van ontwikkelaars. Dit kan goed uitpakken, maar er zijn genoeg voorbeelden aan te wijzen waar dit niet goed is gegaan.

Hoe optimaliseer je de gemeentelijke beleidskaders zodat zij het gewenste effect opleveren? Een aantal gemeenten hebben dit naar onze mening al erg goed weten te borgen. Hieronder hebben we deze voorbeelden uitgewerkt. We raden aan om elementen van deze beleidskaders over te nemen in het eigen beleid.

VOORBEELD

BELEIDSKADER GEMEENTE LAARBEEK

- Er wordt in de tekst van het beleidskader onderscheid gemaakt tussen vier typen voorwaarden en deze worden verder uitgewerkt per type.
- Er wordt goed onderbouwd onderscheid gemaakt tussen verschillende typen landschappen. Zo laat de gemeente aan de ontwikkelaar zien waar ontwikkelingen wel en niet gewenst zijn.
- **Landschap**: ontwikkelaars dienen te motiveren waarom er gekozen is voor dit type landschap, deze locatie, hoe ze het project gaan inpassen en hoe ze meervoudig ruimtegebruik gaan realiseren.
- **Maatschappelijke meerwaarde**: ontwikkelaars dienen te motiveren op welke manier er een meerwaarde voor zowel de omwonenden en de ruimtelijke kwaliteit gerealiseerd wordt.
- **Participatie**: zowel in de planvorming als in de projectuitvoering dienen ontwikkelaars de juiste tools te hanteren rondom participatie.
- Differentiatie in uitwerking tussen eisen voor windprojecten en zonprojecten.

Provinciale Weg N279 gemeente Laarbeek.

- **Kernkwaliteiten per landscha**p worden duidelijk uiteengezet. Aan deze kernkwaliteiten wordt een motiveringsplicht verbonden.
- Aan de kernkwaliteiten per landschap is een **motiveringsplicht** verbonden. Zo wordt de ontwikkelaar gedwongen na te denken over de borging van deze kernkwaliteiten. Daarnaast heeft de gemeenteraad hiermee een drukmiddel richting ontwikkelaars.

Waar zien we nog aandachtspunten?

- Motiveringsplicht is nog zacht. Het geeft de gemeente Laarbeek zeker opties om projecten de goede kant op te sturen, maar kan hen nog niet verplichten. Hoe je dit verder zou kunnen uitwerken, zien we in het onderstaande voorbeeld. Daarnaast zal dit verder uitgewerkt worden in het volgende hoofdstuk.
- Uit onderzoek blijkt dat ook goed beheer een grote rol speelt in verhoging van de biodiversiteit. Met het juiste maaibeheer kunnen bepaalde soorten beter en langer overleven. Dit zou nog wat beter vastgelegd kunnen worden in dit beleidskader.

Meer informatie en formats

- Visie op grootschalige opwek van duurzame energie in Laarbeek

VOORBEELD

BELEIDSKADER WIJK BIJ DUURSTEDE

- De kansenkaart geeft een duidelijk en helder overzicht waar ontwikkelingen gewenst zijn en waar niet. Ook is hier een goede onderbouwing voor.
- De gemeente wordt opgedeeld in drie zones (kleuren), waarbij groen betekent dat de gemeente graag meedenkt en rood niet geschikt lijkt.
- In een rood gebied zal dus waarschijnlijk geen vergunning worden afgegeven, tenzij ontwikkelaars goede oplossingen bieden voor de geschetste bezwaren van het gebied.
- **Burgerpanel** heeft een rol gehad in het invullen van voorwaarden van het beleidskader.
- Wijk bij Duurstede weet dit beleidskader kort en bondig te presenteren op een mooie website. Er is sprake van een **beeldend beleidskader**.
- Het beleidskader dient als communicatie/informatie instrument richting omwonenden en initiatiefnemers om hen kennis te laten maken met zonnevelden en te laten zien welke aspecten de gemeente van belang vindt.
- Vastgestelde **maximale oppervlakte** zonnevelden in het gehele buitengebied en per gebied voor deze periode tot en met december 2022.
- **Participatie** is een eis en het uitgangspunt is 50% lokaal eigendom
- Verplichting van een participatieplan en invulling van de eis '50% lokaal eigendom'.
- Lijst van aspecten waarover het gesprek gevoerd dient te worden tussen omwonenden, projectontwikkelaar deels met inspraak van omwonenden en/of andere belanghebbenden.
- Zo moet er bijvoorbeeld een integraal ontwerp komen voor **meervoudig ruimtegebruik**.
- Eisen rondom het inpassen in het landschap. Zo moeten panelen ingepast worden in het landschap door gebiedseigen beplanting te plaatsen rondom het park.
- Er worden eisen gesteld rondom het versterken van de **bodemkwaliteit**.
- Om te komen tot locatiekeus is er een **zonneladder** opgenomen.
- Er zijn eisen gesteld over de opstelling van de panelen. Elke opstelling heeft zijn voor- en nadelen, in dit beleidskader worden deze duidelijk uiteengezet. Hier worden ook consequenties aan verbonden, zo heeft een oost-west opstelling niet de voorkeur.
- Het **beheer** van de zonneparken is ook aan eisen onderhevig.
- Er moeten harde afspraken gemaakt worden over het **einde van een zonneveld**. Onder andere over het hergebruik van de panelen en het herstellen van bodemkwaliteit.

Meer informatie en formats

- Beeldend beleidskader Wijk bij Duurstede

VOORBEELD

BELEIDSKADER ENERGIEPROJECTEN IN HET LANDSCHAP IN COMBINATIE MET KWALITEITSIMPULSGIDS IN GEMEENTE NOORDENVELD

- Ongewenste gebieden worden uitgesloten op basis van verschillende aspecten. Deze zijn uitgeschreven in de kwaliteitengids van Noordenveld.
- De volgende stap is het uitwerken van de meer geschikte gebieden en dat wordt gedaan aan de hand van een **zonneladder** en een **windladder**. Daarnaast worden er extra eisen gesteld aan initiatiefnemer op het gebied van inpassing en omgang met de omgeving.
- Naast deze ladders worden initiatiefnemers verplicht zo goed mogelijk aan te sluiten bij het landschap, zoals beschreven in de **kwaliteitengids** van Noordenveld.
- Er worden heldere en **duidelijke spelregels** voor participatie opgeschreven. Bestaande uit:
  - Eerste toetsing gemeente
  - Definiëren van invloedsgebied
  - 1ste bewonersbijeenkomst
  - Procesvoorstel
  - Planvorming
  - Participatieverslag
  - Ontmanteling
  - Goedkeuring
  - Lokaal eigenaarschap
  - Gebiedfonds
- **Stappenplan** om inwoners mee te laten doen bij een project.
- **Ontwerpen met bewoners** wordt als eis gesteld in de kaders.

Ontwerpen samen met de bewoners.

- Project moet een **meerwaarde voor het landschap** geven, onder andere door:
  - Tot hoe ver is het park te zien
  - Past het bij bestaande landschapsvorm
  - Versterken of herstellen van landschapselementen
  - Maximale grootte
- Project moet een **meerwaarde voor de biodiversiteit** geven, onder andere door:
  - Genoeg lichtinval zodat planten overleven
  - Type omheining om toegankelijkheid voor bepaalde soorten te verbeteren
  - Nemen van maatregelen om natuur te versterken (amfibieënpoelen, hagen, kruiden, bloemrijke bermen en nestkasten)
  - Ecologisch beheer van het park
- Onderbouwing van de vergunningaanvraag moet bestaan uit maatschappelijke uitvoerbaarheid en een beschrijving hoe initiatiefnemer omgaat met **financiële participatie, lokaal eigendom en het gebiedsfonds**.
- Tussen de gemeente en de ontwikkelaar wordt voor vergunningverlening een **anterieure overeenkomst** gesloten, waarin onder andere afspraken staan over financiële bijdragen aan ruimtelijke ontwikkelingen. Er staat in wat de aanvrager de gemeente moet betalen, en hoe hij het gebied moet opleveren aan het einde van het project.

Waar zien we nog aandachtspunten?

- Een goed beleidskader is stap 1. Om dit ten volste te benutten kan men kiezen voor een beoordelingssystematiek zoals bij Wijk bij Duurstede. Lees hierover meer in het volgende hoofdstuk.

Meer informatie en formats

- Beleidskader Energieprojecten in het landschap
- Noordenveldse kwaliteitsgids
- Omgevingsvisie Noordenveld 2030

Thema 5

Beoordelingssystematiek

Veel gemeenten hebben recent een beleidskader opgesteld voor zonnevelden en/of windturbines. Daarin wordt aangegeven op welke locaties projecten worden toegestaan, waar de voorkeur naar uitgaat, hoeveel MW er mag komen en onder welke voorwaarden. De meeste gemeenten voegen daar diverse ontwerpcriteria aan toe, die moeten leiden tot een optimale omgang met o.a. natuur, landschap en de lokale gemeenschap. Zie hiervoor ook thema 4 van deze toolbox.

In de praktijk resulteren deze beleidskaders niet automatisch in kwalitatief hoogstaande energieprojecten op de meest wenselijke locaties. Daarvoor is de realiteit te weerbarstig: initiatieven dienen zich op verschillende momenten aan en ontwikkelaars geven hun eigen invulling aan de ontwerpcriteria. Voor de gemeente is het dan lastig om te sturen op kwaliteit. Gelukkig zijn er verschillende instrumenten die gemeenten kunnen gebruiken om wel regie te houden in die volgende fase. Meestal gaat dit in essentie om een beoordelingssystematiek: een manier om initiatieven gelijktijdig langs dezelfde meetlat te leggen en hen uit te dagen zo hoog mogelijk te scoren. Hier vind je een aantal *best practices*, inclusief bijbehorende formats en procesplannen. Kopieer, plak, verrijk, en je hebt in *no time* je eigen beoordelingssystematiek!

VOORBEELD

BEAUTY CONTEST IN WIJK BIJ DUURSTEDE

- **Beleidskader** zonnevelden 2019: tot en met 2022 biedt de gemeente ruimte voor maximaal 60 hectare.
- Bij uitwerking hiervan werd op verzoek van de gemeenteraad een **burgerpanel** betrokken. Op basis van loting werden 20-25 bewoners geselecteerd uit de drie verschillende kernen. Het panel werd om advies gevraagd: *Onder welke voorwaarden mogen zonnevelden worden aangelegd in Wijk bij Duurstede?*
- Vervolgens is het beleidskader vertaald naar een **selectieprocedure** voor initiatiefnemers. Via een puntensysteem konden plannen punten scoren op 10 onderdelen, waaronder: natuur en biodiversiteit, landschap en recreatie, meervoudig ruimtegebruik.
- Initiatiefnemers werden uitgenodigd om vóór de deadline **principeverzoeken** in te dienen bij de gemeente.
- **Expertpanel** met interne en externe deskundigen op de verschillende thema's beoordeelde de 8 voorstellen met behulp van een scoreformulier.
- **Beauty contest**: het expertpanel toetst hoe initiatieven omgaan met belangen van bewoners, natuur, landschap, enzovoort. Daarin ook:
  - Consultatierondes met de ontwikkelaars, voor tekst en uitleg.
  - Integrale discussies met expertpanel. Ook het totaalplaatje speelde een rol.
- In april 2020 ontvingen de vier initiatieven met de hoogste scores **toestemming** om een vergunningaanvraag in te dienen. Plus adviezen met verbeterpunten.
- Eind 2020 hebben twee initiatieven een **vergunning** gekregen, De derde volgt in het derde kwartaal dit jaar. De procedures zijn in betrekkelijk korte tijd doorlopen.
- Het huidige beleidskader, de selectieprocedure en de vergunningprocedure worden in 2021 **geëvalueerd**. Het is aan de volgende raad (2022-2026) in hoeverre er nog meer hectaren worden vrijgegeven voor zonnevelden en of het beleidskader moet worden herzien.

Waar zien we nog aandachtspunten?

- Samen optrekken van beleidsadviseurs RO en duurzaamheid is een enorme meerwaarde. Het is wel een forse tijdsinvestering. Houd daar rekening mee.
- Het is verstandig om van te voren vast te leggen welke bewijslast een initiatiefnemer moet indienen om tot een bepaalde score te komen (zonder op voorhand alles weg te geven).
- Deze systematiek gaat uit van locatie-gebonden initiatieven. Dit leidde in Wijk bij Duurstede tot prijsopbiedingen tussen projectontwikkelaars voor specifieke percelen. Dit gaat ten koste van financiële participatieruimte.

Meer informatie en formats

- Beleidskader Wijk bij Duurstede
- Constructieve zonneladder
- Scoreformulier in PDF en Word
- Procedure initiatief in PDF en Word
- Werkwijze beoordeling principeverzoeken zonnevelden

VOORBEELD

OPENBARE INSCHRIJVING VOOR ZONNEPARK ALMERE

- **Perceel langs de A6**, in eigendom van **Rijksvastgoedbedrijf**, deels agrarisch land en deels gronddepot. Is al geruime tijd een zoeklocatie van de gemeente voor de realisatie van een zonnepark.
- In 2017-2018 is een **uitgebreid participatieproces** gehouden, waarin met de omgeving uitgangspunten zijn opgesteld voor de inrichting van het gebied. Sfeer in algemeen goed, maar **tegenstanders** spreken in bij de raad: 'voorgenomen variant van 40 ha is teveel'.
- Resultaat in 2019: een door de gemeenteraad **vastgesteld beleidskader** (raadsbesluit). Voor een zonnepark van maximaal 20 ha, waarbij de overige 5 ha een groene ontwikkeling moet krijgen. Door te kiezen voor de kleinste variant is integrale ontwikkeling met ook extensieve landbouw en recreatie niet meer/ beperkt mogelijk. Wel stelt de gemeente andere groene eisen: o.a. rekening houden met het 'groen-blauwe raamwerk' en het aanleggen van een groene zone die de panelen uit het zicht moet houden.
- Met het beleidskader als basis is het Rijksvastgoedbedrijf in 2021 een **openbare inschrijving** gestart. Er wordt geen opdracht in de markt gezet (aanbesteding), maar een stuk grond (zakelijk recht) beschikbaar gesteld door middel van een gronduitgifte. Selectiemogelijkheden zijn hierdoor beperkt.
- De inschrijving verloopt als volgt:
  - Fase 1 (Aanmeldfase): met **geschiktheidseisen** wordt nagegaan of partijen in staat zijn om het project te dragen. Gekeken wordt naar financiële draagkracht, ervaring met projectmanagement van vergelijkbare projecten en ervaring met proces- en financiële participatie. Ook wordt gevraagd naar **referentieprojecten**: hoe is men in eerdere projecten omgegaan met landschappelijke inpassing en het borgen, behouden en verbeteren van biodiversiteit?
  - Fase 2 (Inschrijffase): bij de geselecteerde partijen wordt getoetst hoe zij willen omgaan met **bodem** (% bodembedekking) en vervolgens hoeveel **SDE++** moet worden aangevraagd. Dit op basis van een haalbaarheidsstudie / business case.
  - Hieruit wordt één partij geselecteerd die aan de slag mag met de **vergunningaanvraag**. Hier start dus ook het ontwerp- en participatietraject met de omgeving. De raad toetst uiteindelijk of de vergunning kan worden afgegeven.
- 5 juli 2021 is de start van de Inschrijffase gepland. In het najaar kan een partij worden geselecteerd uit de **potentiële ontwikkelaars (commercieel en/of coöperatief)**.

Waar zien we nog aandachtspunten?

- Gunning verloopt deels op basis van **laagste maatschappelijke kosten** (SDE++), niet op basis van de kwaliteit van de plannen voor deze locatie. Dit betekent mogelijk ook: minder ruimte in de business case voor landschappelijke inpassing, natuurontwikkeling en andere vormen van lokale meerwaarde.
- Veel gehoord **dilemma** voor gemeenten: toetsen (en selecteren) we conceptplannen vóórdat de omgeving wordt benaderd? Of moet die vanaf het prille begin bij ieder initiatief zijn betrokken, met het risico op veel vruchteloze ontwerptrajecten en teleurstellingen?
- Rijksvastgoedbedrijf heeft hier, conform de gebruikelijke lijn, grond beschikbaar gesteld door middel van een gronduitgifte. Er is dus geen sprake van een **aanbesteding**. Daardoor kunnen er geen concrete inrichtingsplannen vergeleken worden. Wel heeft RVB er belang bij een partij te selecteren die zorgvuldig met de grond omgaat en die in staat zal zijn een vergunning te verkrijgen van de gemeente.
- Het toetsen op basis van de ***track record*** van partijen is een creatieve manier om toch de kans op een hoogwaardig zonproject te vergroten. Daarmee is dit traject gelijk een belangrijk **leermoment**: leidt deze beoordelingssystematiek tot een goed resultaat? (Een mogelijk bijeffect is dat partijen die in deze procedure naast de winst grijpen, gestimuleerd worden om elders goede referentieprojecten op te zetten met veel oog voor biodiversiteit en landschappelijke inpassing).

Meer informatie en formats

- Veelgestelde vragen zonneveld Trekweg-A6
- Beschrijving ontwikkellocatie en procedure
- Gronduitgifte voor plaatsen windmolens en zonnepanelen
- Collegevoorstel & raadsbesluit
- Mogelijk kunnen op termijn ook de selectiecriteria en methodiek van het Rijksvastgoedbedrijf worden gedeeld

(BONUS) VOORBEELD

REGIEKAMER ENERGIE IN GEMEENTE BRONCKHORST

- Naast een Regiekamer Ruimtelijke Ordening, die ruimtelijke plannen beoordeelt, nu ook een **Regiekamer Energie**. In ieder geval aanwezige beleidsvelden: ruimtelijke ordening, energie en communicatie omwille van een **interdisciplinaire afweging**.
- Regiekamer Energie toetst energieprojecten aan de gemeentelijke randvoorwaarden en ambities, levert maatwerkadvies en ondersteunt initiatiefnemers bij de planuitwerking. Zo pakt gemeente duidelijke **regierol** in het hele ontwikkelproces tot aan realisatie.
- Dit geldt in beginsel voor **alle duurzame energiebronnen**; de nadruk ligt vooralsnog op zonnevelden, hiervoor zijn al concrete spelregels en voorwaarden vastgesteld.
- Inhoudelijke focus van de regiekamer is op **participatie en biodiversiteit/landschap**.
- Gemeente stelt **aanvullende eisen** voor landschappelijke inpassing op basis van landschapstypen (via een Inpassingsmatrix, zie hieronder), en er mag geen ecologische aantasting plaatsvinden.
- Aan voorkant **maatwerkadvies** meegeven over participatie en lokaal eigendom. Verwerking hiervan is bindende voorwaarde om Voorlopige GO te krijgen!
- Met deze methode **borgt** de gemeente naleving van randvoorwaarden, verantwoordelijkheden en uitgangspunten.
- Tot nu toe zes plannen beoordeeld, twee ervan hebben **toestemming** gekregen om de RO-procedure te doorlopen. De andere vier voldeden niet aan de voorwaarden van de gemeente.

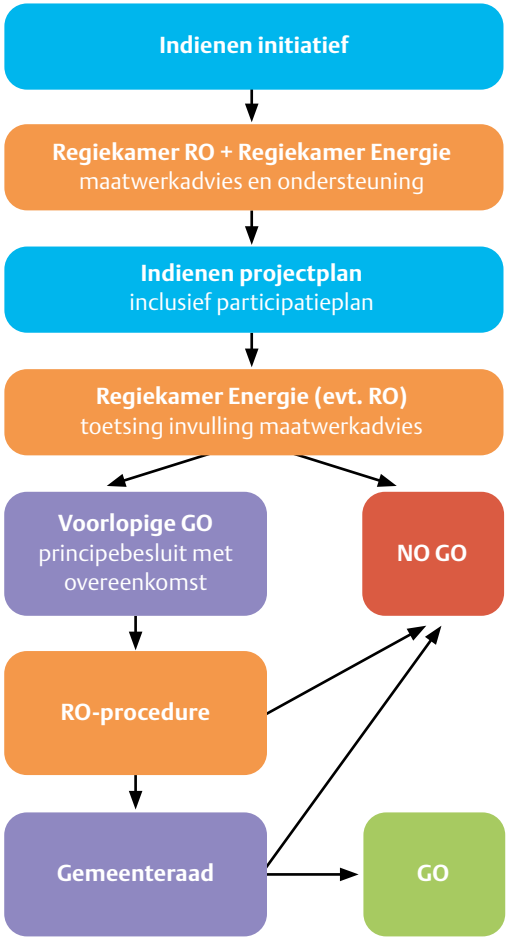
Waar zien we nog aandachtspunten?

- Gemeente staat in beginsel alleen zonnevelden toe van max 2 MW; voor windenergie is één specifiek gebied aangewezen.
- De twee zonneparken waaraan de gemeente medewerking verleent, hebben alsnog te maken met weerstand in de directe omgeving. Deze aanpak is dus geen garantie voor draagvlak op projectniveau. Wel is de kwaliteit van de plannen hoog: o.a. minimaal 50% lokaal eigendom, en natuurinclusief ontworpen.
- Initiatieven worden in de regiekamer niet gescoord of direct vergeleken. Per plan wordt bekeken of het aan de voorwaarden voldoet, of kan voldoen. Daarmee bestaat het risico dat betere plannen die later worden ingediend achter het net vissen.

Meer informatie en formats

- Routekaart & Afwegingskader
- Ruimtelijke afweging bij energie-initiatieven
- Inpassingsmatrix

Methode

Bron: Erik Mol

Thema 6

Goed gebruik van de (provinciale) omgevingsverordening

De omgevingsverordening is een van de gereedschappen die overheden tot hun beschikking hebben voor het sturen op goede inpassing van zon- en windprojecten. In de omgevingsverordening is het mogelijk om niet ruimtelijke kaders te stellen waar projecten aan moeten voldoen. Dit is bijvoorbeeld een plek waar lokaal eigendom geborgd kan worden. De omgevingsverordening is echter ook een plek waar overheden extra eisen kunnen stellen rondom natuur & landschap.

Met een goede omgevingsverordening zorgt een gemeente en met name de provincie ervoor dat alle projecten langs dezelfde meetlat worden gelegd. Wat er op deze meetlat geschreven staat, ligt aan de overheid en vraagt om een goede inventarisatie van de behoefte van de burger en de waarden van natuur & landschap.

In de provinciale omgevingsverordening kunnen deels dezelfde zaken vastgelegd worden als in lokale beleidskaders. Echter kan een provincie op basis van een overstijgende visie/beeld kaders stellen waaraan de gemeenten zich moeten houden. Dit zorgt voor uniformiteit in de gehele provincie. Daarnaast helpt het gemeenten om hun lokale beleid scherper op te stellen.

VOORBEELD

PROVINCIE OVERIJSSEL. HANDREIKING ZONNEVELDEN: TOEPASSING VAN DE OVERIJSSELSE ZONNELADDER EN KWALITEITSIMPULS ZONNEVELDEN

- In de provincie Overijssel is een handreiking geschreven die dient als **hulpmiddel** voor initiatiefnemers, omwonenden en gemeenten om hen te ondersteunen bij de ruimtelijke afweging voor zonnevelden.
- De **handreiking** is gebaseerd op de regels voor ruimtelijke ontwikkeling en in het bijzonder voor zonnevelden in de provinciale omgevingsverordening.
- **Kwaliteitsimpulsgids** van de provincie Overijssel dient als een nul-meting.
- De kwaliteiten worden hiermee geborgd en ontwikkelingen dienen zich te verantwoorden ten opzicht van deze beschreven kwaliteiten. Wanneer je je niet aan bepaalde voorwaarden houdt, krijg je geen vergunning.
- Artikel 2.1.8 van de provinciale omgevingsverordening **verplicht** de toepassing van Kwaliteitsimpuls zonnevelden, waaronder de **zonneladder**.
- Met een goede **omgevingsverordening op provinciaal niveau** kunnen gemeenten ondersteund worden met de invulling van hun lokaal beleid. Zij hoeven zo niet het wiel zelf opnieuw uit te vinden en kunnen richting vinden in de provinciale verordening.
- Door op provinciaal niveau **eenduidig beleid** vast te leggen, worden initiatieven in heel de provincie gelijk beoordeeld. Dit geeft uniformiteit en duidelijkheid voor inwoners en initiatiefnemers.
- Voor alle opgaven in Overijssel geldt het principe van zuinig en **zorgvuldig ruimtegebruik** en vindt realisatie plaats met behoud en **versterking van de ruimtelijke kwaliteit**. Elk project en elk initiatief, groot of klein, draagt bij aan de versterking van de kwaliteit van onze leefomgeving.

- Het toepassen van de kwaliteitsimpuls zonnevelden gaat als volgt:
  - Zuinig en zorgvuldig ruimtegebruik
  - Passendheid in of bijdragend aan het landschap
  - Beperken en compenseren van de effecten op landschap en ecologie
  - Evenwichtige verdeling van lusten en lasten door realisatie van maatschappelijke meerwaarde
- De evenwichtige verdeling van **lusten en lasten** bij zonneveldprojecten draagt bij aan sociale kwaliteit. Het actief betrekken van bewoners en 'gebruikers' bij de uitvoering van ruimtelijke opgaven in hun leefomgeving is het uitgangspunt. Dit versterkt de betrokkenheid en het gevoel van eigenaarschap. Bewoners en gebruikers krijgen op deze manier meer invloed op de eigen leefomgeving.
- Onderdelen uit de toelichting bij artikel 2.1.8 van de verordening worden voorzien van uitleg, specificatie van de zonneladder, ontwerpprincipes, maatgevende referenties, inspiratie met goede voorbeelden en aandachtspunten bij de uitvoering.
- De regels uit de verordening zijn verplicht, de toepassing zelf is **maatwerk**. De handreiking ondersteunt dit maatwerk.
- De handreiking bevat geen eigenstandige dwingende bepalingen. De handreiking is daarmee niet vrijblijvend maar geeft scherpte aan de toepassing van de verordening. Referenties geven bijvoorbeeld maat aan de kwaliteitsinvestering bij een zonneveld: niet als dwingende norm, wel als vertrekpunt voor maatwerk.
- Gemeenten maken eigen beleid, maar de kaders uit de omgevingsverordening dienen moeten hierbij betrokken te worden.

Waar zien we nog aandachtspunten?

- Er wordt in Overijssel gewerkt aan een kwaliteitsimpulsgids voor wind. Deze is er op dit moment nog niet en het zou goed zijn als deze in lijn met het beleid op zon ontwikkeld wordt.

Meer informatie en formats

- Handreiking zonnevelden

Thema 7

Meerwaarde voor natuur & landschap

We hebben zon en wind nodig om de klimaatcrisis te overwinnen. Echter zien we aan de andere kant dat er in Nederland ook sprake is van een biodiversiteitscrisis. Er is een alarmerende daling te zien van biodiversiteit in Nederland. Wat ons betreft slaan we daarom twee vliegen in één klap door zowel de energietransitie te versnellen als de biodiversiteitscrisis aan te pakken. Het inrichten van zon- en windparken kan namelijk op een manier waarbij deze parken bijdragen aan het verhogen van de biodiversiteit.

Uit onderzoek van de WUR blijkt alleen dat dit in de praktijk nog niet gebeurt. Dit heeft verschillende redenen. Soms staat het belang van de natuur niet goed op het netvlies. Soms zijn de financiële aspecten belangrijker. Vaak is het ook een gebrek aan kennis over hoe het ook kan. Met een passende ecologische inrichting en extensief (doordacht) beheer is het in veel gevallen mogelijk om een 'plus' voor de natuur te creëren.

Bij dit thema geven we voorbeelden van parken waarbij natuur & landschap goed gecombineerd worden met het opwekken van duurzame energie. Deze dienen als inspiratie voor hoe het ook kan. In andere thema's komt naar voren hoe dit gerealiseerd kan worden.

VOORBEELD

ENERGIEPARK ABDISSENBOSCH

- Een initiatief van Bodemzorg Limburg en Enovos Green Power. In het park zal zowel zonne-energie als windenergie worden opgewekt. In totaal zal het gaan om 37 tot 48 MWh per jaar.
- De planlocatie voor energiepark Abdissenbosch is op de **oude stortplaats** Het Kreupelbusch in de gemeente Landgraaf.
- Bij het realiseren van dit park heeft stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen (IKL) een **landschappelijk en ecologisch onderzoek** gedaan. Uit dit onderzoek volgde enkele aanbevelingen die zijn overgenomen. Deze aanbevelingen zorgen voor een versterking van de biodiversiteit in het gebied in samenwerking met het opwekken van duurzame energie.
- Daarnaast zijn er goede afspraken gemaakt over het **monitoren en beheren** van deze biodiversiteit. Waardoor er een park gerealiseerd wordt waarbij inheemse flora en fauna versterkt worden. Het park zal zo goed mogelijk in het huidige landschap worden ingepast.
- **Rendement** is gebruikt om de biodiversiteit te versterken
- IKL heeft onafhankelijk onderzoek gedaan en advies gegeven. Dit begint met een goede **nul-meting**. IKL heeft gekeken naar de waarden die al aanwezig waren en hoe deze versterkt kunnen worden.
- Daarop volgt een goed **landschapsplan** waarbij historie, ruimtelijke context en structuur worden meegenomen.
- Beperken van zichtbaarheid van de panelen door aanplanting van verschillende hagen en bomen.

Energiepark Abdissenbosch. Foto: Unisun Energy/Bodemzorg Limburg

- Delen van het park zijn toegankelijk voor recreatie (wandelen).
- Koppelen van het zonnepark aan twee andere nabijgelegen natuurgebieden (Tevenerheide en Brunsummerheide allebei N2000 gebieden), hierdoor ontstaan ecologische verbindingszones. Dit is erg belangrijk voor flora en fauna, migratie wordt hierdoor een stuk makkelijker.
- Noordhelling vrijgemaakt om **inheemse soorten** terug te planten en passage opener te maken zodat dieren er doorheen kunnen.
- Onder de tafels van de zonnepanelen komen takken en houtblokken voor het aantrekken van insecten en schuilmogelijkheden voor kleine dieren.
- Er zijn afspraken gemaakt over **monitoring en beheer**.
- Het heeft geresulteerd in een mooi landschapspark wat past in de omgeving, met flora die ook inheems is voor de regio.
- Ruimte voor inbreng van omwonenden door het opzetten van een meedenkgroep. Ook NMF-Limburg, IVN en plaatselijke imker namen deel aan deze meedenkgroep. Bodemzorg heeft ook budget vrijgemaakt voor deze groep.

Meer informatie en formats
- Website energiepark
- Landschapsplan en meer info

VOORBEELD
HAZERSWOUDE

- Zonnepark Alphen aan den Rijn N11 is een plan voor een zonnepark op een perceel **tussen de spoorlijn en de N11**, aan de westkant van Alphen aan den Rijn.
- Bij dit project is sprake van een **goede locatiekeuze**. Hier begint het altijd mee. De zonneladder is hierin een goede tool om te bepalen welke locaties eerst ontwikkeld kunnen/moeten worden. Hier gaat het om een stuk land wat landschappelijk en ecologisch gezien van mindere waarde is. Om te zorgen dat er een plus zou komen op de biodiversiteit heeft de ontwikkelaar bepaalde ingrepen gedaan. Zo ontstaat er ecologische meerwaarde t.o.v. de beginsituatie.
- Energiecoöperatie 'Energiek Alphen aan de Rijn' heeft een aandeel in het project, waardoor lokaal eigendom geborgd wordt.
- Er is in een vroeg stadium gebruik gemaakt van kennis van natuurorganisaties (IVN en NMF-Zuid-Holland).
- Ook de **provincie** is in de planfase betrokken geweest en heeft ook ecologische kennis kunnen inbrengen.

Landschappelijke inpassing
- Natuurgebied Elfenbaan en de **faunapassage** onder de N11 aan de oostzijde worden aan elkaar verbonden.
- **Veenweidegebied** wordt gehandhaafd, doordat er nieuwe sloten worden gegraven.
- Geen hekwerken aan de rand tussen het gebied en het spoor.
- Er wordt een stuk bos uitgebreid.
- **Openheid van het gebied** gewaarborgd door lage panelen.

Ecologie
- **Ecologische oever** van de gehele watergang.
- **Onderhoudspaden** onverhard houden en beheerd als kruidenrijk grasland.
- Waterstand kan verhoogd worden.
- **Geen hek** om het terrein zodat fauna toegang heeft tot het gebied.
- Takkenrillen, een amfibieënpoel en broedhopen als extra stimulans voor de ecologie.
- Ongeveer de **helft** van het plangebied wordt belegd met panelen, hierdoor blijft er genoeg ruimte over voor de verbetering van de biodiversiteit.

Waar zien we nog aandachtspunten?
- Beheer en monitoring zijn nog niet heel goed uitgewerkt. Dit zou in deze fase nog goed ingebracht kunnen worden. Zo wordt daadwerkelijk voor een plus op de biodiversiteit gezorgd en worden de ecologische waarden ook voor de duur van het gehele project geborgd.

Meer informatie en formats
- Website zonnepark
- Website coöperatie

Thema 8

Ruimtelijke samenhang en cumulatie van effecten

Met de Regionale Energie Strategieën wordt op regionaal niveau gezocht naar mogelijkheden voor duurzame energie. Elke gemeente gaat op haar eigen grondgebied aan de slag met een planvormingsproces en lokale participatie. Natuurgebieden, vogeltrekroutes of landschappelijke structuren stoppen echter niet bij de gemeentegrens. Hoe kun je er in zo'n decentraal proces voor zorgen dat regio-overstijgende belangen toch worden meegenomen?

Daarnaast is het ook belangrijk dat er rekening wordt gehouden met de cumulatie van de effecten van ontwikkelingen in verschillende delen van het land. Als daar geen aandacht voor is, kunnen goedbedoelde plannen, die op lokaal niveau goed zijn doordacht, toch gezamenlijk een negatief effect hebben op de natuur of het landschap.

VOORBEELD

DE WESPENDIEF OP DE VELUWE

- De Veluwe als natuurgebied valt binnen 4 RES regio's (Noord-Veluwe, CleanTechregio, Arnhem Nijmegen en FoodValley).
- De Veluwe heeft een Natura2000 status. Dit betekent o.a. dat bepaalde doelsoorten in dit gebied in stand moeten worden gehouden. Per doelsoort is een doelstelling geformuleerd, bijv. rond aantal broedparen.

De wespendief, een havikachtige roofvogel.

- Om deze doelstellingen te halen, moet er regio-overstijgend gekeken worden welk effect de uitvoering van de RES zal hebben op de instandhoudingsdoelstellingen. Uit onderzoek van de losse projecten zal immers niet blijken dat de instandhoudingsdoelstellingen in gevaar komen.
- Het effect van een losse windmolen op deze doelstelling is te verwaarlozen, maar niet dat van alle plannen bij elkaar opgeteld. Zo bleek uit het onderzoek dat niet alleen het N2000 gebied zelf, maar ook een brede strook (8 km) rondom het gebied niet geschikt was voor windmolens.
- Onderzoek wees uit dat de Wespendief, een havikachtige roofvogel, in het bijzonder erg **kwetsbaar** is in dit gebied en daarom de meest beperkende factor voor het ontwikkelen van wind op land. Natuurorganisaties maakten zich zorgen: wordt er bij het aanwijzen van zoekgebieden voor windparken wel rekening gehouden met het leefgebied van deze soort?
- In opdracht van de Provincie Gelderland en de vier betrokken RES regio's is een onderzoek uitgevoerd naar de effecten van windenergie op de Wespendief op en rondom de Veluwe.
- Het gevolg? De plannen voor windenergie op en rond de Veluwe worden tot nadere orde geschrapt of stilgelegd. Om te kijken wat en vooral hoe er toch windenergie op de Veluwe mogelijk is, zal er eerst 3 jaar lang **ecologisch onderzoek** gedaan worden naar mitigerende maatregelen rondom windenergie en de Wespendief.
- Als deze dreiging voor de Wespendief niet was gesignaleerd, had de ontwikkeling van wind op land grote gevolgen kunnen hebben en deze bijzondere vogelsoort letterlijk in het nauw kunnen brengen.
- Het laat zien dat het onderzoeken van de cumulatieve impact van plannen soms **grote consequenties** kan hebben voor het vervolg van die projecten.

Waar zien we nog aandachtspunten?

- De vraag is nu: hoe kan windenergie toch een plek krijgen op de Veluwe? Bijv. met maatregelen als stilstandvoorzieningen, uitbreiden van habitats etc.
- Het onderzoek is nu gedaan voor de Wespendief omdat vooraf ingeschat is dat dit de meest kwetsbare soort is wanneer het gaat om windenergie. Maar ook andere soorten kunnen kwetsbaar zijn hiervoor. Het aankomende onderzoek naar de Wespendief zou dus wat ons betreft moeten worden uitgebreid naar meerdere soorten. Zo weten we zeker dat we alle belangrijke flora en fauna mee hebben genomen en over drie jaar niet voor verrassingen komen te staan. Dit zou het hele proces namelijk wederom vertragen en die tijd hebben we niet als we kijken naar de doelen in het Klimaatakkoord.

Meer informatie en formats

- Het rapport

VOORBEELD

Zoekgebieden Groningen

In Groningen hebben de coöperatie Grunneger Power, de gemeente Groningen en de Natuur en Milieufederatie Groningen het voortouw genomen in het verkennen en verdiepend onderzoeken van de (on)mogelijkheden van windenergie in de regio en in het bijzonder in enkele zoekgebieden. Waarom? Om zo coöperaties, overheden en maatschappelijke organisaties de lead te geven in een proces dat doorgaans wordt gedomineerd door commerciële ontwikkelaars.

- Adviesbureau Altenburg en Wymenga heeft in een eerste onderzoek de natuurwaarden van de gebieden in kaart gebracht en wat eerste voorspellingen gedaan over de impact van windturbines op de natuur in de zoekgebieden.
- In een **verdiepend onderzoek** zijn tellingen uitgevoerd naar de flora en fauna in de gebieden, met bijzondere aandacht voor ganzen en vleermuizen.
- De uitkomst van het onderzoek liet zien dat de locatie Westpoort veel vleermuis activiteiten plaatsvindt en dat enkele kwetsbare vogelsoorten gebruikmaken van het gebied, waaronder de zeearend. Op basis van deze bevindingen raadde de Natuur en Milieufederatie Groningen en andere natuurorganisaties de verdere verkenning van dit zoekgebied af.
- Dergelijk ecologische onderzoek is kostbaar om uit te laten voeren. Het gebeurt daarom meestal niet in de vroege, **risicovolle fase** van gebiedsverkenningen. Dit terwijl het **juist waardevol** is om vroeg in het proces duidelijkheid te creëren over natuur- en landschapwaarden in een gebied. Dit heeft namelijk een sterke invloed op de precieze locatiekeuze en de opstellingen die worden verkend.
- Door op deze manier verschillende gebieden in één proces te onderzoeken, is een breed gesprek met bewoners, natuurorganisaties en coöperaties over de mogelijkheden mogelijk.
- Het Windplatform heeft ook een Werkgroep Ecologie opgericht, waar experts van **lokale natuurorganisaties en omwonenden** samen een advies formuleren over de zoekgebieden. Dit advies is een lokale aanvulling op het onderzoek van Altenburg en Wymenga en kijkt ook verder naar het koppelen van opgaven bij de aanleg van windturbines.

De zeearend en andere kwetsbare vogelsoorten komen voor in het gebied Westpoort.

Waar zien we nog aandachtspunten?

- Er zijn nog geen tellingen in alle seizoenen uitgevoerd. Dit is wel noodzakelijk om een compleet beeld te krijgen van het voorkomen van bepaalde soorten in het gebied.
- Beide zoekgebieden hebben hoge natuurwaarden. Als de gemeente besluit verder te gaan is veel aanvullend onderzoek en strenge voorwaarden voor de opstellingen en mitigerende maatregelen noodzakelijk. Dit wordt ook geadviseerd door de werkgroep ecologie.

Meer informatie en formats

- Uitkomst eerste verkenning
- Verdiepend onderzoek
- Ecologische studie
- Brief NMG aan gemeenteraad Groningen

Colofon

Redactie: Gerben de Vries, Minella Haazelager, Nando Habraken
Vormgeving: Laurens Uilenbroek, Invloed Ontwerp
Publicatiedatum: 1 augustus 2021

Tot slot: het moge duidelijk zijn, we bevinden ons midden in een collectief leerproces. Er zullen ongetwijfeld ook andere goede voorbeelden zijn of nog volgen. Suggesties? Vertel het ons via info@natuurenmilieufederaties.nl! Dan kijken wij of we die een plekje kunnen geven in (een webversie van) onze etalage.

Als eerste op de hoogte?
Wil je als eerste op de hoogte zijn van het laatste nieuws, volg ons via LinkedIn, Twitter, Youtube of onze website. Ben je benieuwd naar ons werk in de verschillende provincies, zoek dan via deze pagina naar de contactgegevens van de Natuur en Milieufederatie in jouw buurt.

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Met medewerking van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Participatiecoalitie

De Natuur en Milieufederaties vormen samen met HIER, Energie Samen, LSA bewoners en Buurkracht de Participatiecoalitie.

Samen voor mooie en duurzame provincies

de **natuur** en **milieu**federaties